

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 94(497.431)"18/1941":614.2

Prejeto: 11. 9. 2017

Skrb za javno zdravstvo v fondih uprave na območju Zgodovinskega arhiva Celje od druge polovice 19. stoletja do 1941

HEDVIKA ZDOVC

mag., arhivska svetnica

Zgodovinski arhiv Celje

Teharska cesta 1, SI-3000 Celje

e-pošta: hedvika.zdovc@zac.si

Izvleček

V prispevku avtorica predstavi arhivsko gradivo, ki se hrani v fondih upravnih organov od druge polovice 19. stoletja do leta 1941, ki so delovali na območju Zgodovinskega arhiva Celje, in se nanaša na organiziranje in izvajanje zdravstvene službe. Na osnovi ohranjenih virov so predstavljeni naloge in ukrepi za ustrezno vzdrževanje zdravstvenih razmer po občinah (skrb za zdravstveno osebje, ukrepanje proti nalezljivim boleznim, preventivna cepljenja, izvajanje sanitarnoinšpekcijskih pregledov delavskih stanovanj, prizadevanja za ambulantne prostore in gradnjo bolnišnic).

Abstract

CARE FOR PUBLIC HEALTH SYSTEM IN THE FONDS OF ADMINISTRATION
IN THE AREA OF HISTORICAL ARCHIVES CELJE FROM THE SECOND HALF
OF THE 19TH CENTURY TO 1941

The article presents archival material kept in the archival fonds of administrative authorities from the 2nd half of the 19th century to 1941 which were active in the area of the Historical Archives Celje and pertain to the organisation and implementation of health services. Based on preserved sources, the tasks and measures for proper maintenance of health conditions in municipalities are presented (care for medical personnel, action against infectious diseases, preventive inoculation, conducting sanitation inspections of workers' apartments, efforts for ambulatory premises and building of hospitals).

Ključne besede:

zdravnik, babica,
nalezljiva
bolezen, izolirna
hiša, cepljenje,
ambulanta,
zdravstveno
okrožje,
bolnišnica

Key-words:

physician,
midwife,
infectious disease,
isolated house,
inoculation,
ambulatory care
clinic, health care
county, hospital

Uvod

Javno zdravstveno službo je na novo organiziral avstrijski sanitetni zakon leta 1870. Na podlagi tega zakona so dežele izdale svoje deželne zakone za uređitev zdravstvene službe v občinah. Za Kranjsko je bil izdan deželni zakon leta 1888, za Štajersko pa leta 1892. Z deželnimi zakoni so bile razmejene pristojnosti v zdravstveni službi med državnimi upravnimi organi in lokalnimi skupnostmi (občinami). Uzakonjene so bile določbe o okrajnih in okrožnih zdravnikih. Vsako okrajno glavarstvo je bilo posebno zdravstveno okrožje in vsakemu je bil dodeljen okrajni zdravnik. Okrajni zdravnik je nadzoroval zdravstveno dejavnost občin, proučeval higienske razmere v okraju, sodeloval pri neposrednih zdravstvenih ukrepih itd.¹

Zaradi različnih pristojnosti upravnih organov pri izvajanju zdravstvene službe in korespondence med njimi se je v fondih upravnih organov ohranilo tudi gradivo, ki se nanaša na naloge in ukrepe za ustrezno vzdrževanje zdravstvenih razmer na posameznih območjih občin (poskrbeti za zdravstveno osebje, živinozdravnike in mrliške oglednike v okrajih, preprečevati širjenja nalezljivih bolezni, izvajati sanitarne inšpekcije itd.).

Skrb za zdravstveno osebje

Zdravstveno službo so po občinah opravljali zdravniki (okrajni, okrožni in občinski) in pomožni poklici (zaščitne sestre, babice, bolnišnično strežno osebje). Za območje občine Trbovlje je bil v letu 1854 pristojen ranocelnik pri rudniku Hrastnik, Florian Puschhauser, z odlokom okrajne gosposke Prebold pa je bila od septembra 1843 kot babica zaposlena Jedert Wisiak.²

Z naraščanjem števila prebivalstva so naraščale tudi potrebe po zdravnikih. V začetku 20. stoletja so bili v Trbovljah zaposleni trije zdravniki, ki pa so v prvi vrsti delali za industrijska podjetja. Tako je prihajalo do primerov, ko so ljudje potrebovali zdravniško pomoč, vendar je zaradi zasedenosti zdravnikov niso dobili. Zato je občina Hrastnik - Dol prosila za odobritev zaposlitve občinskega zdravnika z letno plačo 2000 K in stanovanjem v občinski izolirnici. V prošnji za odobritev namestitve so med drugim poudarili tudi gospodarski vidik, kajti ob iskanju pomoči pri drugih zdravnikih so občani denar nosili izven občine. Prošnja je bila uslišana in leta 1908 je dr. Branko Žižek postal občinski zdravnik v Hrastniku.³

Kot okrožni zdravnik (za vso trboveljsko občino, za občino Dol in katastrske občine Marno, Sv. Štefan in Sv. Jedert) je bil do konca leta 1912 zaposlen dr. Josef Marcius s plačo 1960 K.

Z novim zdravniškim službenim redom se mu je plača znižala na 1200 do 1400 K, zato je bil pripravljen še naprej delati kot okrožni zdravnik samo pod naslednjimi pogoji:

- da se mu primerno povrnejo potni stroški za mrliški ogled, sanitetno nadzorovanje (poizvedovanje o nalezljivih boleznih) in razkuževanje pod osebnim nadzorom;
- plačilo stroškov za zdravljenje revnega prebivalstva po obstoječi ubožni tarifi;
- plačilo stroškov (dnevnice) na dan po 7 K za zdravljenje v izolirnici ali

¹ Ivančič Lebar: *Zgodovina zasavskega zdravstva*, str. 9–10.

² Poročilo o številu zdravnikov in babic v občini Trbovlje. Glej: Zdovc: *SI_ZAC/0065 Občina Trbovlje 1949–1941*, str. 265.

³ *SI_ZAC/0065/001/060/00063*, š.k. 35, Prošnja za namestitev občinskega zdravnika v Hrastniku, 1908.

cepljenje proti kozam in povrnitev potnih stroškov;

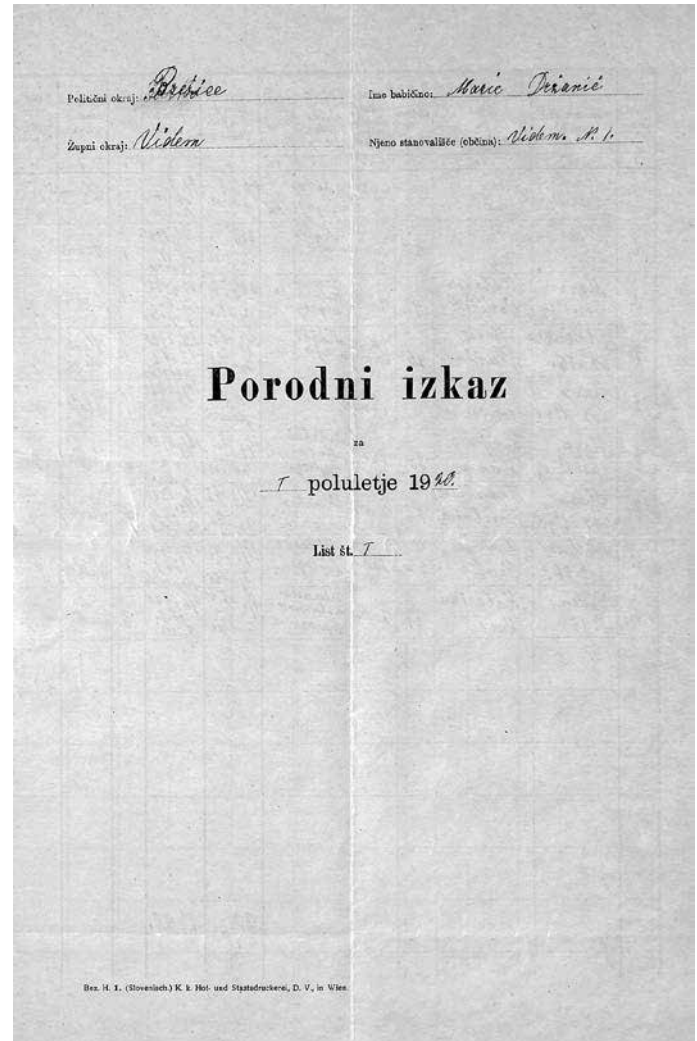
- plačilo stroškov za sodelovanje pri lokalnih stavbnih ogledih (na osnovi ogledov so bila nato izdana gradbena in uporabna dovoljenja, stroške so morale plačati stranke same).⁴

Kolikšni so bili stroški zdravnika za opravljeni lokalni ogled, lahko razberemo iz specifikacije računa za ogled 36 hiš v Trbovljah, ki ga je izdal dr. Josef Marcius novembra 1900. Za ogled je porabil 15 dni in zaračunal po 19,60 K na dan.⁵

Ker je s 1. 1. 1913 dr. Josef Marcius odklonil službo okrožnega zdravnika za zdravstveno okrožje Trbovlje, je bil z odlokom deželnega odbora v Gradcu 19. 8. 1913 na to mesto imenovan dotedanji občinski zdravnik v Trbovljah dr. Anton Jamar.⁶ Za mrliškega oglednika v občini Dol in v kraju Sv. Lenart z okolico pa s 1. 9. 1913 Jože Dragar.⁷

Pomoč pri porodih so nudile zaposlene babice. Babice so bile dolžne voditi dnevnik oz. evidenco porodov (porodni izkaz) in ga dati v vpogled uradnemu zdravniku. Na prvi strani porodnega izkaza so se vpisali podatki o političnem in župnem okraju, ime in priimek babice ter naslov njenega prebivališča. Na drugi strani pa so sledili podatki o porodnicah in porodu (med njimi ime in priimek, naslov, datum rojstva, poklic, vera porodnice; dan in ura prihoda babice; ura, dan, mesec in leto poroda; kateri porod po vrsti; spol otroka; v katerem mesecu nosečnosti je bil porod; ali se je otrok rodil živ ali mrtev itd.).

V letu 1920 je na območju političnega okraja Brežice porodno pomoč opravljalo 14 babic. Od teh v župnem okraju Brežice Magda Lavrič, Frančiška Novak in Barbara Veble; v župnem okraju Rajhenburg⁸ Antonija Šerbec; v župnem okraju Dobova Eliza Koknič; v župnem okraju Sevnica Elizabeta Zabukovec; v župnem okraju Sveti Peter pod Svetimi gorami Marija Jerreb; v župnem okraju Podčetrtek, Olimje, Polje in

Porodni izkaz babice Marie Držanič, 1920.
Vir: SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941; šk. 73. Seznam rojstev v okraju Brežice, 1920, sign. N-33.

⁴ SI_ZAC/0031/003/00127 Občina Hrastnik-Dol, šk. 4, dr. Josef Marcius, pogoji za sprejem mesta okrožnega zdravnika, 1912.

⁵ SI_ZAC/0065/001/053/00049, Občina Trbovlje 1848–1941, dr. Josef Marcius, Račun za opravljeno revizijo za kolavdacijo hiš, 1901.

⁶ SI_ZAC/0031/004/00068 Občina Hrastnik-Dol, šk. 5, Imenovanje Antona Jamarja za okrožnega zdravnika za zdravstveno okrožje Trbovlje, 1913.

⁷ SI_ZAC/0031/004/00069 Občina Hrastnik-Dol, šk. 5, Imenovanje Josipa Dragarja za mrliškega oglednika v občini Dol in Sv. Lenartu z okolico.

⁸ Danes Brestanica.

Sv. Ema iz okraja Celje Marija Rauninger; v župnem okraju Bizeljsko Angela Jalovec; v župnem okraju Kozje Uršula Toma in v župnem okraju Videm Ana Kunst, Marie Držanič in Ivana Mejak.⁹

Odbor zdravstvenega okrožja Laško - Trbovlje v Trbovljah je januarja 1929 sistemiziral 7 mest okrožnih babic z mesečno plačo od 200 do 250 din. Za okoliš Trbovlje sta bili nameščeni Natalija Sekulič in Pavla Baloh, za okoliš Hrastnik je bila nameščena Terezija Vodiškar, za okoliš Dol Jožefa Knavs, za občino Sv. Krištof Katarina Švarc, za občino Laško in okolico Marija Senica in za del občine Sv. Krištof, Sv. Lenart in Marija Gradec Amalija Rozman.¹⁰

Ukrepanje proti nalezljivim boleznim

Splošna navodila glede ukrepanja ob izbruhu nalezljivih boleznih (škrlatic, davice, tifusa, otrplega tilnika, šena, ošpic, črnih koz, griže itd.) je za območje svojega zdravstvenega okrožja izdalo okrajno glavarstvo v Celju.

Med splošne ukrepe so sodili: dobro prekuhavanje predmetov, ki so bili v stiku z bolnikom (perilo, obleka ...) v lugu, za preostala razkuževanja je bilo treba uporabljati raztopino lizola, karbolovo raztopino, apneno mleko ali živo apno, po prenehanju bolezni pa sobe prebeliti z apnom, posteljnino zračiti na prostem 3 do 4 dni in zažgati posteljno slamo. Če je bil vzrok pojava bolezni onesnažena voda, se je morala voda pred uporabo za umivanje, pitje ali pranje zelenjave prekuhati.

Dezinfekcijo je opravil od občine imenovani razkuževalni sluga pod nadzorom okrožnega zdravnika.

Okrajni zdravnik dr. Kočevar je 19. 9. 1871 poročal o izbruhu epidemije griže pri rudarjih, tovarniških delavcih in kmečkem prebivalstvu v Hrastniku in okolici.¹¹ Zato je rudniški zdravnik Florian Puschhauser pripravil navodila za ukrepanje. Prepovedano je bilo uživanje nezrelega sadja in spanje v prostorih, kjer je bil prepil (npr. na kozolcih ali parnah), zahtevano je bilo vzdrževanje snažnosti in po naročilu zdravnika oskrbovanje revnih bolnikov s hrano. Za razkuževanje nočnih posod in stranišč je moral upravnik rudnika in občinski svetnik v Trbovljah razdeliti prebivalcem ogroženega območja raztopino enega stota železove galice. V prostorih, kjer je umrl bolnik za grižo, je bilo prepovedano obiskovanje bolnikov ali opravljanje sedmine, mrliča pa so morali takoj prenesti v mrliško vežico.

Med letoma 1882 in 1914 je bil v občini Trbovlje tifus¹² pogosta nalezljiva bolezen. Ob pojavu tifusa je občina morala poskrbeti, da so občani upoštevali splošna navodila za preprečevanje širjenja bolezni, izdana 15. 2. 1877. O nalezljivi bolezni je občina obvestila okrajno glavarstvo v Celju in poskrbela za izolacijo bolnika, prepovedala obiskovanje bolnikove hiše, za dezinfekcijo perila, posteljnine in stranišč pa nabavila večjo količino karbolne kisline ali živega apna. Vsak bolnik je dobil zdravniško pomoč. Za revne občane je stroške zdravljenja plačal okrajni odbor. Umrle za tifusom so takoj prenesli v mrliško vežico, otroci pa niso smeli obiskovati pouka 4 do 5 tednov.

Po končani epidemiji so izvedli temeljito dezinfekcijo izolirne hiše. Stene vseh prostorov so prebelili z apnenim mlekom z dodano modro galico, tla in

⁹ SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941; šk. 73, Seznam rojstev v okraju Brežice, 1920, sign. N-33.

¹⁰ SI_ZAC/0065/002/012/00026 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 104, Imenovanje in plače babic za zdravstveno okrožje Laško - Trbovlje, 1929.

¹¹ Pojav griže v Hrastniku in okolici.
Glej: Zdovc: *SI_ZAC/0065 Občina Trbovlje 1949–1941*, str. 265.

¹² Izbruhu tifusa v občini Trbovlje 1882–1914.
Glej: Zdovc: *SI_ZAC/0065 Občina Trbovlje 1949–1941*, str. 265–267.

opremo očistili z 2% raztopino lizola, slamo za postelje zažgali, žimnice, odeje, ki se niso dale oprati, so razkužili, oblačila in posteljnino pa prekuhali v lugu in oprali. Prostori so morali ostati čisti do ponovne zasedbe.

V letu 1912 je okrajno glavarstvo v Celju z razglasom opozorilo na upoštevanje zdravstvenega reda tudi v letoviščih in krajih, kjer se je zbirala množica izletnikov in romarjev. Za preprečitev razširjanja nalezljivih bolezni je bilo treba vsako zaznavo ali sum nemudoma prijaviti občinskemu uradu in po možnosti osebo izolirati. Izletnike in romarje pa opozarjati, da se bo ob zamolčanju bolezni proti kršiteljem strogo kazensko postopalo. V letoviščih so morali poskrbeti za zdravo pitno vodo, ob onesnaženju pa vodnjake in potoke ustrezno opremiti z opozorili. Popadljivi psi so morali biti priklenjeni, popadljivih bikov pa ni bilo dovoljeno pasti v bližini javnih poti in cest.¹³

V letu 1924 je celjski mestni magistrat zaznal hitro širjenje škrlatinke. Zato je odredil, da so lahko šmarnice (od 11. do 19. 5. 1924) v cerkvi Sv. Daniela samo med 5. in 6. uro zjutraj. Večerni čas ni bil primeren, ker je prihajalo k maši več vernikov, s tem pa se je povečala možnost okužbe z boleznijo. Župnijskemu uradu Sv. Daniela je bilo naročeno, da morajo tla v cerkvi oprati in očistiti z lužno toplo vodo in jih dobro osušiti; klopi in spovednice oplakniti s toplo vodo, pomešano z lysoforminom, po opravljeni dezinfekciji pa cerkvene prostore temeljito prezračiti. Dezinfekcijo naj bi nadzoroval razkuževalni sluga Senegačnik.

Ker se razkuževanje cerkva ni izvedlo, je policijski oddelek sreskega glavarstva v Celju predlagal takojšnjo prekinitev majskih pobožnosti, poleg tega pa izdal razglas, kjer je v soglasju z mestnim magistratom in krajevno zdravstveno upravo v Celju do preklica prepovedal tudi vse prireditve (veselice, gledališke in kino predstave) in javne shode.¹⁴

Ukrepi proti širjenju spolno prenosljivih okužb

Leta 1917 se je celjsko okrajno glavarstvo z opozorilom obrnilo na občine, orožniške postaje in zdravnike zaradi zatiranja spolno prenosljivih okužb. Okrajno glavarstvo Celje je naročilo, da se opravijo tajne poizvedbe za ženskami, ki so se ukvarjale s prostitucijo (javne in tajne prostitutke in ženske, ki za storitev niso zahtevale plačila), zaradi zdravniškega pregleda. Poizvedbe naj bi opravili pri okuženih vojakih, sezname pa dostavili sanitetni oblasti pri okrajnem glavarstvu, kjer se je vodila evidenca.

Obvezno so bile zdravniškemu pregledu podvržene tudi ženske, zaposlene v hotelih, gostilnah, prenočiščih za tujce, kavarnah itd., če za njihovo dostojno vedenje ni jamčil delodajalec, in delavke v vojaških obratih, če zanje ni jamčil obratni vodja ali službujoči zdravnik.

Če se ženske zdravniškemu pregledu niso odzvale, jim je grozil izgon iz občine.¹⁵

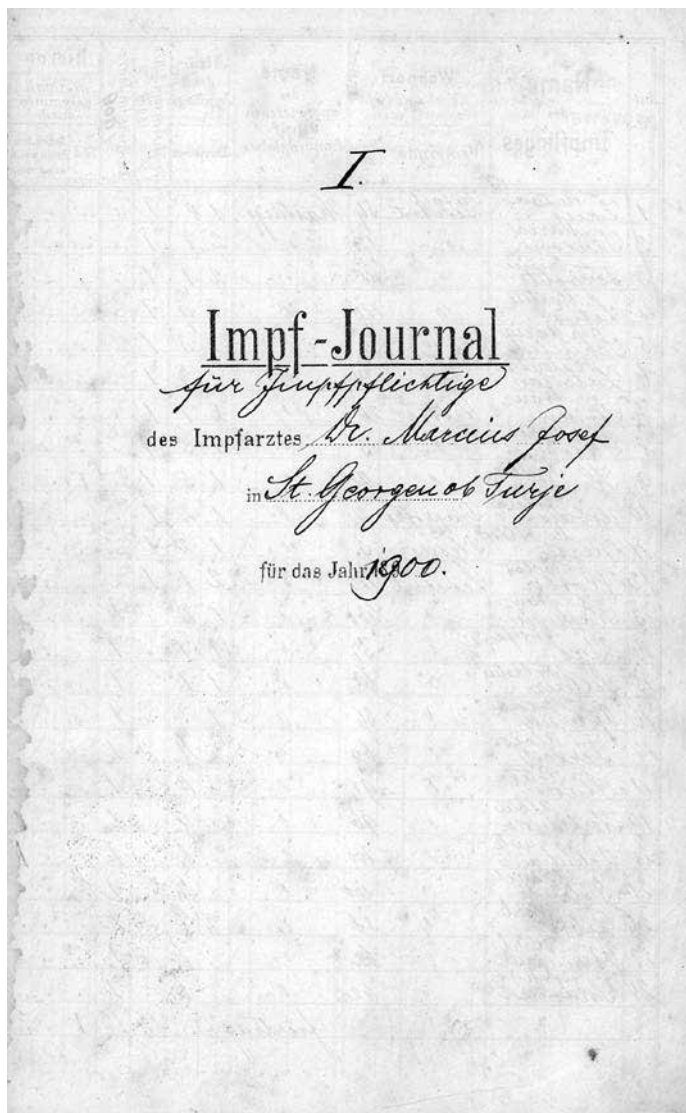
Preventivna cepljenja

Eden izmed ukrepov za preprečevanje izbruhov nalezljivih bolezni so bila preventivna cepljenja otrok in odraslih oseb. Pred načrtovanim cepljenjem je občina popisala otroke, ki so na novo prišli v občino in še niso bili cepljeni

¹³ SI_ZAC/0031/003/00134 Občina Hrastnik-Dol, šk. 4, Letovišča, upoštevanje zdravstvenega reda, 1912.

¹⁴ SI_ZAC/0024/002/020/00007 Mestna občina Celje, šk. 294, Spor zaradi prepovedi šmarnice zaradi škrlatinke, 1924.

¹⁵ SI_ZAC/0031 Občina Hrastnik-Dol, šk. 10, Zatiranje spolnih bolezni, razglas, 1917.

Dnevnik cepljenj okrožnega zdravnika Josefa Marciusa, 1900.

Vir: SI_ZAC/0065/001/052/00088 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 30, dr. Josef Marcius, dnevnik cepljenj, 1900.

(npr. proti kozam), seznam pa dostavila na okrajno glavarstvo. Za cepljenje je občina zagotovila ustrezen prostor in razglasila datum cepljenja ter komu je bilo cepljenje namenjeno. Pri vsakem cepljenju je morala biti prisotna uradna oseba.¹⁶

Zaradi pojava koz v občini Trbovlje leta 1889 so opravili preventivno cepljenje za stanovalce hiš rudnika 25. 8. 1889 ob 13. uri. Občina je obvestila direkcijo premogokopne družbe v Trbovljah, da se bodo cepili vsi delavci in njihovi družinski člani, posebno tisti, ki v tekočem letu niso bili cepljeni oziroma je bila potrebna revakcinacija, občinskemu zdravniku pa sporočila prostor za cepljenje in določila zapisnikarja. Za kontrolo cepljenih ali za dodatno cepljenje (zaradi revakcinacije oziroma za osebe, ki se cepljenja niso udeležile 25. avgusta) je bil določen 1. 9. 1889 na šoli v Trbovljah.¹⁷

Ker je prišlo do pojava koz v občini Hrastnik - Dol leta 1911, je preventivno cepljenje opravil okrožni zdravnik Josef Marcius 3. julija na ljudski šoli v Hrastniku, na Dolu pa 4. julija v gostilni Franca Peklarja. Kontrola cepljenja je bila predvidena čez 7 dni.¹⁸

Pri cepljenjih je moral zdravnik voditi dnevnik dela in evidenco cepljenj. V dnevniku cepljenj je bilo med drugim navedeno ime, bivališče in hišna številka cepljenca, kraj cepljenja, starost cepljenca, dan cepljenja in dan kontrole, kakšen je bil uspeh cepljenja (dober, brez, neznan), oznaka cepiva itd.¹⁹

Če se otroci cepljenj niso udeležili, je pristojni zdravnik na občino poslal seznam le-teh in prosil občino, da starše opozori, da se morajo otroci udeležiti cepljenja v dodatnem terminu.²⁰

Leta 1921 so se pojavile črne koze tudi na območju celjske mestne občine. Zato je mestni magistrat v soglasju s celjskimi zdravniki odredil prisilno cepljenje za vse prebivalce mesta Celje. Za cepljenje proti kozam je občina naročila 12.000 ampul cepiva pri »Zemaljskem zavodu za animalno cjepivo Zagreb«.

¹⁶ SI_ZAC/0065/001/067/00032 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 42, Razglas okrajnega glavarstva Celje za izvedbo preventivnega cepljenja proti kozam, 1915.

¹⁷ SI_ZAC/0065/001/041/00066, SI_ZAC/0065/001/041/00066 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 23, Navodilo občini Trbovlje za izvedbo cepljenja proti kozam, 1889.

¹⁸ SI_ZAC/0031/002/00112, Občina Hrastnik-Dol 1910–1941, šk. 3, Plan cepljenj proti kozam v Hrastniku in Dolu, 1911.

¹⁹ SI_ZAC/0065/001/052/00088 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 30, dr. Josef Marcius, dnevnik cepljenj, 1900.

²⁰ SI_ZAC/0031/004/00070 Občina Hrastnik-Dol, šk. 5, Seznam otrok, ki se niso udeležili cepljenja, 1913.

Tabela 1: Statistični izkaz javnega cepljenja v političnem okraju Brežice leta 1920.²¹

Zdravstveno okrožje	Zdravnik – cepitelj	Za cepljenje obvezni dojenčki	Število neudeleženih	Šolsko cepljenje
Brežice (mesto)	Okrožni zdravnik prim. dr. Jos. Cholewa	Ni sestavil seznama	–	–
Zakot	Okrožni zdravnik dr. Vinko Hudelist	251	153	Šolsko cepljenje se je vršilo ob priliki zasilnega cepljenja
Bizeljsko	Okrožni zdravnik dr. Vilimek	222	186	154
Sv. Peter	Okrožni zdravnik Ferdo Kunej	163	152	414
Rajhenburg	Uradni zdravnik dr. Fr. Gerlovič	336	264	543
Kozje	Uradni zdravnik dr. Fr. Gerlovič	136	91	365
Planina	Uradni zdravnik dr. Fr. Gerlovič	184	133	203
Skupaj		1292	979	1679

Cepljenje se je vršilo 23. in 24. 2. 1921. Če bi se občani cepljenju skušali izogniti, je obstajala možnost privedbe na mestni magistrat in cepljenje na njihove stroške ali po uredbi z dne 30. 9. 1857 državnega zakonika št. 198 kaznovanje z zaporom do 14 dni.²²

Sanitarnoinšpekcijski pregled delavskih stanovanj v občini Trbovlje

Zaradi pomanjkanja stanovanj je bila nastanitev delavcev v Trbovljah izredno slaba, saj so lastniki hiš za nastanitev uporabljali celo kletne in podstrešne prostore. Delavci so bivali v tesnih, zatohlih prostorih, vsepovsod je primanjkovalo stranišč glede na število stanovalcev, delavske družine pa so celo sprejemale podnajemnike. Zato je bila velika možnost hitrega širjenja infektivnih obolenj. Da bi sanirali slabo stanje, je občina na osnovi odloka štajerskega namestništva v Gradcu z dne 28. 5. 1894 opravila sanitarnoinšpekcijski pregled rudniških stanovanj, obšla pa je tudi privatne stanovanjske hiše.

Občina Trbovlje je kot sanitarnoinšpekcijska oblast I. stopnje opozorila na majhna in prenapolnjena stanovanja. Zato je morala Trboveljska premogokopna družba kot lastnica stanovanj poskrbeti za odpravo prenapoljenosti stanovanj in za nujno vzdrževanje snažnosti.²³

Izolirne hiše v občini Trbovlje

Za preprečevanje širjenja nalezljivih bolezní so bile pomembne izolirne hiše, saj se je ukrep izolacije bolnika pokazal kot uspešen preventivni ukrep. Leta 1886 si je občina za namen izolirne hiše ogledala stavbo, ki je bila posta-

²¹ SI_ZAC70011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941, šk. 73, Statistični podatki o javnem cepljenju v političnem okraju Brežice, 1920, sign. N-34.

²² SI_ZAC/0024/002/020/00001 Mestna občina Celje 1848–1941, šk. 294, Epidemija črnih koz, 1921.

²³ SI_ZAC/0065/001/047/00001, Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 28, Poročila o opravljeni sanitarni inšpekciji delavskih stanovanj, 1894–1986.

Stara bolnica v Trbovljah oziroma tako imenovano ambulantno poslopje

Poslopje je bilo zgrajeno v letih 1871 in 1872. Do novembra 1925 je služilo kot bolnišnica, ki je imela 40 postelj. V letu 1926 so stavbo adaptirali in zgradili prizidek na severni strani.

*Fotografija stare bolnice oz. ambulantnega poslopja v Trbovljah, 1926.
Vir: SI_ZAC/0065/002/041/003/00004 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 155, Adaptacija stare bolnišnice v Trbovljah, 1926.*

V visokem pritličju so bili poleg prostorov splošnega ambulatorija (obsegal je sobo za ordinacijo, čakalnici za moške in ženske in sobo za bolničarko, ki je imela nočno službo) še uradni prostori filiale, v 1. nadstropju pa štirisobni stanovanji za zdravnike. V ambulanti sta opravljala delo 2 zdravnika, in sicer eden dopoldan od 8. do 12. ure in drugi popoldan od 14. do 18. ure.

Na podstrešju so bile 4 sobe in prostor, ki je za časa bolnišnice služil kot kapela. Po adaptaciji so 3 sobe namenili za stanovanja, 1 sobo in kapelo pa uporabili za arhiv filiale.²⁶

Dispanzer za tuberkulozo in prodaja občinskega zemljišča za razširitev javne bolnišnice v Celju

Zaradi razširjene bolezni tuberkuloze je Ministrstvo narodnega zdravja v Beogradu leta 1922 želelo, da bi se po vzgledu Maribora ustanovil dispanzer za tuberkulozo tudi v Celju. Zato je Zdravstveni odsek za Slovenijo predlagal županu, da občina priskrbi primerne brezplačne prostore in stanovanja za nastavlje-

²⁶ SI_ZAC/0065/002/041/003/00004 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 155, Adaptacija stare bolnišnice v Trbovljah, 1926.

Fotografija ordinacije v ambulantnem poslopu, 1926.

Vir: SI_ZAC/0065/002/041/003/00004 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 155, Adaptacija stare bolnišnice v Trbovljah, 1926.

no osebje, medtem ko naj bi notranjo opremo nabavilo ministrstvo. Ker občina ni imela na razpolago ustreznih prostorov, je zdravstveni odsek predlagal, da se začasni prostor za dispanzerja uredi v uradni sobi mestnega fizika.²⁷

Je pa občina Zdravstvenemu odseku za Slovenijo prodala občinske parcele v izmeri 2673 m² za razširitev javne bolnišnice pod pogojem, da javna bolnišnica uredi ali v paviljonu, ki se postavi na kupljenem zemljišču, ali v kakšni drugi stavbi bolnišnice sobo za umobolne.²⁸

Plačilo oskrbnine za zdravljenje v javnih bolnišnicah

Oskrbnino za zdravljenje v javnih bolnišnicah so bili dolžni plačevati oskrbovanci sami, če sami niso bili finančno sposobni, pa njihovi svojci (npr. ded ali babica za vnuke); mojstri ali delodajalci za učence, posle, pomočnike in delavce, če so zboleli na delovnem mestu, vendar le za 4 tedne; družbe, ali društva in zavezanci po zasebnem pravu samo določene zneske; v primeru ubožnega spričevala pa so se stroški plačali iz deželnega fonda.²⁹

Spremembo glede poravnave stroškov zdravljenja revnih občanov je prinesel leta 1930 sprejeti zakon o zdravstvenih občinah. S tem zakonom so mo-

²⁷ SI_ZAC/0024/002/020/00004 Mestna občina Celje, šk. 294, Ustanovitev tuberkuloznega dispanzerja v Celju, 1922.

²⁸ SI_ZAC/0024/002/020/00005 Mestna občina Celje, šk. 294, Nakup zemljišča za javno bolnišnico v Celju, 1923.

²⁹ SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941, šk. 73, Plačilo zdravstvene oskrbe bolnišnici v Zagrebu, 1914, sign. N-32.

rale oskrbnino plačati samostojne zdravstvene občine. Zato je celjsko okrajno glavarstvo apeliralo na občine, da upravam javnih bolnišnic natančno sporočajo premoženjsko stanje bolnikov ali njihovih svojcev.

Na osnovi izkaza o oskrbnih stroških, nastalih v javni državni bolnišnici v Ljubljani za oskrbovanje bolnikov iz samostojne zdravstvene občine Trbovlje, vidimo, da se je v letu 1936 v bolnišnici zdravilo 12 bolnikov, celotni oskrbni stroški pa so znašali 4.730 din.³⁰

Zaključek

Na osnovi predstavljenih dokumentov lahko ugotovimo, da je gradivo, ki se nanaša na organiziranje in izvajanje zdravstvene službe, kljub skromni ohranjenosti dobrodošel vir pri proučevanju le-te od 2. polovice 19. stoletja do leta 1941.

Tovrstno gradivo se v Zgodovinskem arhivu Celje nahaja v fondih Mestna občina Celje 1850–1941, Občina Hrastnik - Dol 1910–1941, Občina Trbovlje 1849–1941, Občina Zagorje ob Savi 1893–1941, Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941 in Okrožni urad Celje 1798–1850.

Ker so dokumenti nastali pri upravnem poslovanju med višjimi in nižjimi upravnimi organi ter izvajalci zdravstvene službe na terenu, so ohranjene različne vrste in vsebine gradiva. Največ gradiva se nanaša na navodila in ukrepe za preprečevanje širjenja nalezljivih bolezni (poročila o pojavih in navodila za ukrepanje; navodila in poročila o organiziranju in izvedbi preventivnih cepljenj, dnevniki cepljenj, statistični izkazi cepljenj, stroški cepljenj, ureditev izolirnih hiš za zdravljenje nalezljivih bolezni itd.). Prek korespondence med občinami, višjo instanco in zdravstvenim osebjem lahko dobimo vpogled o številu in delu zdravstvenega osebja na terenu (dopisi in poročila zdravnikov, poročila o zaposlitvah zdravstvenega osebja, porodni izkazi babic, poročila sanitarnih inšpekcij itd.). Podatke o prizadevanjih za pridobivanje novih prostorov za ambulante in bolnišnice pridobimo prek dopisov, poročil in zapisnikov občine, o oskrbovanju in plačilu stroškov oskrbovancev v javnih bolnišnicah pa v dopisih med občino in javnimi bolnišnicami.

Poleg naštetih dokumentacije se pri fondu trboveljske občine hrani še dokumentacija o vzpostavitvi in delovanju zdravstvenega okrožja (zapisniki sej odbora, proračuni in zaključni računi, dopisi), kot priloge spisovnemu gradivu pa ponekod tudi načrti stavb (npr. načrt stavbe izolirnice v Trbovljah) ali fotografije (npr. fotografija stavbe stare bolnišnice v Trbovljah ali fotografija ordinacije v ambulantnem posloju v Trbovljah).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

- ◊ SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941, šk. 73, Plačilo zdravstvene oskrbe bolnišnici v Zagrebu, 1914, sign. N-32.
- ◊ SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941, šk. 73, Seznam rojstev v okraju Brežice, 1920, sign. N-33.

³⁰ SI_ZAC/0065/002/012/00032 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 104, Plačila oskrbovalnih stroškov bolnišnicam, 1931–1937.

- ⊗ SI_ZAC/0024/002/020/00001 Mestna občina Celje 1848–1941, šk. 294, Epidemija črnih koz, 1921.
- ⊗ SI_ZAC/0024/002/020/00004 Mestna občina Celje, šk. 294, Ustanovitev tuberkuloznega dispanzerja v Celju, 1922.
- ⊗ SI_ZAC/0024/002/020/00005 Mestna občina Celje, šk. 294, Nakup zemljišča za javno bolnišnico v Celju, 1923.
- ⊗ SI_ZAC/0024/002/020/00007 Mestna občina Celje, šk. 294, Spor zaradi prepovedi šmarnic zaradi škrlatinke, 1924.
- ⊗ SI_ZAC/0031 Občina Hrastnik-Dol, a. š. 10, Zatiranje spolnih bolezni, razglas, 1917.
- ⊗ SI_ZAC/0031/002/00112, Občina Hrastnik-Dol 1910–1941, šk. 3, Plan cepljenj proti kozam v Hrastniku in Dolu, 1911.
- ⊗ SI_ZAC/0031/003/00127 Občina Hrastnik - Dol, šk. 4, dr. Josef Marcus, pogoji za sprejem mesta okrožnega zdravnika, 1912.
- ⊗ SI_ZAC/0031/003/00134 Občina Hrastnik Dol, šk. 4, Letovišča, upoštevanje zdravstvenega reda, 1912.
- ⊗ SI_ZAC/0031/004/00068 Občina Hrastnik Dol, šk. 5, Imenovanje Antona Jamarja za okrožnega zdravnika za zdravstveno okrožje Trbovlje, 1913.
- ⊗ SI_ZAC/0031/004/00069 Občina Hrastnik Dol, šk. 5, Imenovanje Josipa Dragarja za mrliškega oglednika v občini Dol in v Sv. Lenartu z okolico.
- ⊗ SI_ZAC/0031/004/00070 Občina Hrastnik Dol, šk. 5, Seznam otrok, ki se niso udeležili cepljenja, 1913.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/038/ Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 20, Poročilo o izolirni hiši v Trbovljah, 1886.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/041/00066, SI_ZAC/0065/001/041/00066 Občina Trbovlje 1849–1941, a. š. 23, Navodilo občini Trbovlje za izvedbo cepljenja proti kozam, 1889.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/047/00001, Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 28, Poročila o opravljeni sanitarni inšpekciji delavskih stanovanj, 1894–1986.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/052/00088 Občina Trbovlje 1849–1941, a. š. 30, dr. Josef Marcus, dnevnik cepljenj, 1900.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/053/00049, Občina Trbovlje 1848–1941, dr. Josef Marcus, Račun za opravljeno revizijo za kolavdacijo hiš, 1901.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/060/00063, šk. 35, Prošnja za namestitev občinskega zdravnika v Hrastniku, 1908.
- ⊗ SI_ZAC/0065/001/067/00032 Občina Trbovlje 1849–1941, a. š. 42, Razglas okrajnega glavarstva Celje za izvedbo preventivnega cepljenja proti kozam, 1915.
- ⊗ SI_ZAC/0065/002/012/00026 Občina Trbovlje 1849–1941, šk. 104, Imenovanje in plače babic za zdravstveno okrožje Laško Trbovlje, 1929.
- ⊗ SI_ZAC/0065/002/012/00032 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 104, Plačila oskrbovalnih stroškov bolnišnicam, 1931–1937.
- ⊗ SI_ZAC/0065/002/041/003/00003 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 155, Gradnja in adaptacija izolirne hiše 1895–19.
- ⊗ SI_ZAC/0065/002/041/003/00004 Občina Trbovlje 1949–1941, šk. 155, Adaptacija stare bolnišnice v Trbovljah, 1926.
- ⊗ SI_ZAC70011 Okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice 1843–1941, šk. 73, Statistični podatki o javnem cepljenju v političnem okraju Brežice, 1920, sign. N-34.

LITERATURA

Ivančič Lebar, Irena: *Zgodovina zasavskega zdravstva*. Trbovlje: Zasavski muzej 2008.

Zdovc, Hedvika: *SI_ZAC/0065 Občina Trbovlje 1949–1941*. Inventarji 13, Celje: Zgodovinski arhiv Celje 2013.

SUMMARY

CARE FOR PUBLIC HEALTH SYSTEM IN THE FONDS OF
ADMINISTRATION IN THE AREA OF HISTORICAL ARCHIVES CELJE
FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY TO 1941

Public health care service was organized anew by the Austrian Medical Act in 1870. On the basis of this act, countries issued regional acts for arrangement of health service in municipalities. Concern for human health was one of the tasks of municipalities. Health care service in municipalities was performed by doctors (county, district, and municipal) and ancillary health care (district nurses, midwives, hospital attendants).

Until the end of 1912, Dr Josef Marcius, who received wages of 1960 K, was the district doctor (for entire Trbovlje municipality, Dol municipality, and cadastral municipalities Marna, Sv. Štefan, and Sv. Jedert), on 1 January 1913 replaced by municipal doctor Dr Anton Jamar. Midwives provided assistance in childbirth. Midwives had to keep a journal or record of childbirths (childbirth report) and provide the official doctor with access to it. In 1920, 14 midwives performed the delivery in political district Brežice. Municipalities were particularly sensitive to infectious diseases. On the outbreak of infectious diseases (scarlatina, diphtheria, typhoid, torticollis, measles, smallpox, dysentery etc.) and against the spreading of the diseases, midwives were obligated to follow general instructions issued by the District Board Celje for the territory of its medical district (parboiling objects in lye, disinfection with the solution of Lysol, carbolic solution, lime milk or quicklime, boiling water, room disinfection ...). Isolated houses were also important to prevent the spread of an infectious disease among citizens as isolation of a patient proved to be a successful preventive measure. This is the reason for the decision of municipality of Trbovlje to build a new isolated house in 1895 on the plot no. 294 of cadastral municipality Trbovlje. The building was completed in January 1896 and could take up to 30 patients. Preventive inoculations of children and adults were effective protection against infectious diseases were. Municipality had to prepare a special room and set a date of implementation of vaccination, which was then carried out by a competent doctor who was required to keep a journal of vaccination. To maintain cleanliness of workers' housing, municipalities performed sanitary inspections, strived to acquire new outpatient premises and hospitals, and took care of the payment for patient care in public hospitals if patients or their family could not afford to pay the bills. Preserved archival material in the fonds of administrative authorities functioning from the 19th century to 1941 in the area of Historical Archives Celje presents an important source for studying health care activities during that period. Because the documents were established in administrative operation among administrative authorities and health care providers on the field, textual records are predominant (minutes, reports, statistical records, statements, journals of performed tasks etc.), and also building plans or photos as annexes to textual records.